

КРИТЕРІЙ ПОКРАЩЕННЯ ІНСТИТУЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В РЕГІОНАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ

ВИГОВСЬКИЙ Павло

ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України»

<https://orcid.org/0009-0002-9182-0372>

e-mail: vygo_P77@ukr.net

У статті предметом дослідження слугують аспекти регіональної політики модернізації інституційного середовища інноваційної діяльності на мезо економічному рівні. Метою статті є обґрунтування критеріїв покращення інституційного середовища інноваційної діяльності в регіональній економіці. Зроблено висновок, що аналізування інституційного середовища інновацій може розглядатися і як похідна, і як первісна в системі методології діагностики регіонального інноваційного розвитку. Показано, що ці процеси взаємопов'язані й взаємообумовлювальні, відповідно, визначають такі напрями дослідження, як інноваційно-технологічний розвиток та інноваційна активність у регіональній економіці, внесок інновацій та передових технологій у поступ і зміцнення конкурентоспроможності регіональної економіки, покращення якості життя, повноцінність та якість інституційного середовища інноваційно-технологічної діяльності. Доведено, що при аналізуванні зазначених аспектів застосовується поєднання найбільш раціональних методів наукового аналізу, підібраних за класифікаційними ознаками: способу і мети аналізування, характеру інформаційної бази, форми представлення результатів, міри узагальнення, бази та рівня аналізування, горизонту висновків. Констатовано, що процес аналізування інституційного середовища інноваційного розвитку регіону передбачає перевірку його відповідності системі критеріїв: повноцінності, якості, спроможності, стійкості, ефективності зі застосуванням розлогого спектру кількісно-якісних індикаторів – характеристик його відповідності кожному зі критеріїв.

Ключові слова: інновації, інноваційна діяльність, інноваційна активність, регіональна економіка, регіональна політика, інституційне середовище, критерії.

<https://doi.org/10.31891/mdes/2025-18-32>

Стаття надійшла до редакції / Received 25.09.2025

Прийнята до друку / Accepted 27.11.2025

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Визначення критеріїв покращення інституційного середовища інноваційної діяльності є надзвичайно актуальним завданням у контексті розвитку регіональної економіки. Саме критерії виступають інструментом об'єктивної оцінки ефективності функціонування інституцій та формування стратегій їх модернізації. В умовах трансформаційних процесів і глобальної конкуренції вони дозволяють ідентифікувати слабкі місця регіональної інноваційної системи, своєчасно реагувати на виклики, пов'язані з нерівномірністю розвитку інфраструктури, низьким рівнем координації між суб'єктами інноваційної діяльності та недостатньою інтегрованістю у міжнародний інноваційний простір.

Актуальність визначення таких критеріїв також зумовлена потребою у підвищенні прозорості й результативності регіональної інноваційної політики. Чітко сформульовані показники покращення інституційного середовища створюють підґрунтя для формування ефективних програм державної підтримки, стимулювання приватних інвестицій та забезпечення синергії між наукою, бізнесом і владою. Крім того, вони виступають важливим орієнтиром для впровадження цифрових технологій у процеси управління, що сприяє прискоренню модернізації економіки регіону та її адаптації до вимог інноваційного розвитку.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

У науковому дискурсі проблеми інноваційного розвитку, формування інституційного середовища та побудови методичних підходів до емпірики ефективності інноваційної діяльності як на рівні підприємства, так і на регіональному чи національному рівнях не є новими. Окреслені зрізи висвітлені в працях О. Амоші [1], З. Варналія [2], Т. Васильціва [3; 4], В. Гейця [5], А. Гальчинського [6], В. Зайченка [7], Н. Міценко [8], Ю. Шушкової [9], Д. Покришко [10], І. Прилуцької [11], А. Ткач [12] та ін.

ВИДІЛЕННЯ НЕВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ, КОТРИМ ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ СТАТТЯ

Попри наявність значних наукових напрацювань, в Україні залишається низка аспектів модернізації інституційного середовища інноваційної діяльності, які досі не отримали належного

наукового опрацювання. До таких, зокрема, належать: оцінка результативності взаємодії між органами державної влади, бізнес-сектором, науковими установами та громадянським суспільством; вивчення впливу регуляторного середовища та нормативно-правового забезпечення на динаміку інноваційного розвитку, особливо в площині захисту прав інтелектуальної власності, податкового стимулювання та венчурного інвестування; визначення ефективності фінансово-економічних інструментів підтримки інноваційної діяльності й їхньої відповідності потребам малого та середнього підприємництва; аналіз потенціалу інноваційної інфраструктури (технопарків, кластерів, бізнес-інкубаторів, цифрових платформ) у забезпеченні інноваційної активності; дослідження ролі людського капіталу, системи освіти та впливу міграційних процесів на формування інноваційного ресурсу; з'ясування можливостей цифровізації управління інноваційними процесами й трансферу технологій; а також окреслення механізмів інтеграції національного інноваційного середовища до європейського та глобального простору.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою статті є обґрунтування критеріїв покращення інституційного середовища інноваційної діяльності в регіональній економіці.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

На основі авторського бачення проблематики можна підсумувати, що головне завдання аналізування в досліджуваній сфері дати відповіді на низку таких найважливіших питань, як:

(1) на скільки в регіоні сформовано увесь потрібний (за функціями і завданнями щодо підтримки і стимулювання активізації інноваційно-технологічної діяльності, її поширення у просторовому та секторально-галузевому аспектах) спектр інституцій інфраструктурної підтримки;

(2) яким є рівень розвитку інституційного та організаційного забезпечення науково-дослідної і інноваційної діяльності, а також кваліфікація послуг, які надаються відповідними інфраструктурними інституціями;

(3) на скільки вибудована система інституційного забезпечення здійснення інноваційно-технологічної діяльності, а також регіональна соціально-економічна система на загал здатні мотивувати і реалізувати наміри суб'єктів господарювання в частині масштабування й утілення в життя амбітних інноваційних проєктів;

(4) чи вдається системі менеджменту інноваційно-технологічного розвитку регіону забезпечувати тяглість процесів і інституційного середовища інноваційної діяльності і результатів інноваційно-технологічного поступу регіональної економіки;

(5) яким є результат політики формування, вдосконалення та модернізації інституційного середовища інноваційної діяльності в регіоні або, іншими словами, якими є масштаби, рівень та внесок інноваційно-технологічного розвитку у поступ регіональної економіки (обсяги ВРП та експорту, інвестиції, продуктивність праці, якість робочих місць, технологічна модернізація в реальному секторі, патентна активність).

Для формування висновків за цими питаннями потрібно проаналізувати сукупність відповідних їм показників, значна частина з яких матиме якісний характер і потребуватиме застосування методів експертного та соціологічного дослідження для збору й узагальнення думок представників: а) інноваційно активного бізнесу; б) громадянського суспільства; в) елементів інституційної інфраструктури інноваційної діяльності; г) влади; д) науково-експертного середовища.

Фактично йдеться про перевірку таких собі принципових критеріїв аналізування інституційного середовища інноваційного розвитку регіональної економіки, як (1) повноцінність, (2) якість, (3) спроможність, (4) стійкість та (5) ефективність. На нашу думку, задоволення усіх з перелічених критеріїв свідчатиме про високий рівень добротності інституційного середовища інноваційно-технологічного розвитку і, навпаки, низькі оцінки за тими, чи іншими критеріями – про його нерозвиненість, слабкість за відповідними позиціями.

При тому, важливо сформулювати й повноцінну систему індикаторів, як в цілому, так і в межах складових (критеріїв) аналізування (рис. 1). Власне, критерій «Відповідність» передусім характеризує наявність (однак за одночасної дієздатності і спроможності) в регіоні всіх базисних елементів регіональної інноваційної системи.

Як відомо, регіональна інноваційна система являє собою сукупність взаємопов'язаних елементів – представників виробництва та впровадження (комерціалізації) результатів НДДКР, науково-дослідного сектора, утвореного закладами освіти, науки, лабораторіями, технопарками, інкубаторами тощо та інфраструктурно-забезпечувальної системи (інститути правового,

фінансового та соціального характеру). Регіональна інноваційна система, з одного боку, включає поєднання таких елементів, як освіта, наука (створення інновацій), інституційне та фінансове забезпечення інноваційного процесу, елементи підтримки і сприяння в інноваційній діяльності та виробництво, однак, з іншого боку, це системна сукупність організацій (інституцій), які забезпечують, по-перше, генерацію знань; по-друге, дифузію знань; по-третє, використання знань.

Таким чином, у цілях генерування знань у регіоні мають бути наявними та ефективно функціонувати не тільки заклади освіти і науки, але й науково-дослідні та технологічні центри, технологічні фонди, R&D-інституції; для дифузії знань – наукові парки, центри трансферу технологій, центри компетенцій, венчурні фонди, гарантовані схеми фінансування інновацій; для використання знань – інноваційно-технологічні інкубатори, центри з коучингу та підтримки інноваційного підприємництва, суб'єкти інноваційного бенчмаркінгу та ін. Притому ключовою умовою сформованості регіональної інноваційної системи є поєднання і взаємодія цих елементів, а не їх наявність та формальне функціонування.

✓ наявність базових елементів РІС; ✓ розвиток сектора інвестиційної та фінансової підтримки; ✓ потужність системи підготовки та розвитку наукових кадрів; ✓ наявність ЛІС за участі представників бізнесу і науки (сектора ДіР, інновацій); ✓ розвиненість сектора ІКТ та цифрової інфраструктури; ✓ потенціал системи постачання об'єктів техніко-технологічної бази ДіР; ✓ розвиненість бізнес-інфраструктури	<u>ПОВНОЦІННІСТЬ</u>
✓ якість інституційно-правового середовища інноваційного бізнесу; ✓ міра і вплив економічної мотивації до інноваційної діяльності; ✓ доступність ресурсного забезпечення інноваційно-технологічної діяльності; ✓ сприятливість інвестиційного клімату; ✓ диверсифікованість джерел залучення венчурного капіталу; ✓ рівень цифрової трансформації регіональної економіки; ✓ міра сформованості інтелектуально-кадрового забезпечення НДДКР	<u>ЯКІСТЬ</u>
✓ місткість внутрішнього ринку; ✓ конкурентоспроможність інноваційно-технологічного сектора; ✓ якість системи правового захисту права інтелектуальної власності; ✓ відповідність інституційно-правового забезпечення сучасному рівню розвитку ІКТ; ✓ здатність підтримувати процеси розширеного відтворення у секторі інновацій; ✓ потенціал системи експорту інноваційної продукції (послуг); ✓ рівень підтриманих і реалізованих стартапів	<u>СПРОМОЖНІСТЬ</u>
✓ збереження людського та інтелектуального капіталу регіону; ✓ приріст капіталу в секторі стартапів; ✓ збереження діючих елементів РІС та реалізованих на їх базі інноваційних проектів; ✓ сталість обсягів фінансування прикладних НДДКР суб'єктів господарювання; ✓ збереження чисельності ЛІС та реалізованих їх учасниками інноваційних проектів; ✓ приріст чинних об'єктів та місткості регіонального ринку інтелектуальної власності; ✓ суспільне ставлення до інновацій, толерація корупції у бюджетній підтримці НДДКР	<u>СТІЙКІСТЬ</u>
✓ обсяги реалізованої інноваційної продукції на 1-го зайнятого; ✓ обсяги реалізованої інноваційної продукції на 1 грн витрат на ДіР; ✓ частка інноваційної продукції у ВРП та експорті; ✓ частка інноваційної продукції учасників ЛІС та стартапів у ВРП; ✓ рівень прогресивності техніко-технологічної бази у РСЕ; ✓ частка ПІІ у сектор інновацій в обсягах інвестування у регіональну економіку; ✓ коефіцієнт випередження середньої заробітної плати у секторі НДДКР, інновацій; ✓ коефіцієнт захищеності прав на об'єкти інтелектуальної власності	<u>ЕФЕКТИВНІСТЬ</u>

Прим.: РІС – регіональна інноваційна система; ЛІС – локальні інтегровані системи; ДіР – дослідження і розробки; РСЕ – реальний сектор економіки; ПІІ – прями іноземні інвестиції.

Рис. 1. Критерії та індикатори аналізування інституційного середовища інноваційного розвитку регіональної економіки

Джерело: авторська розробка.

Критерій «Повноцінність» також передбачає наявність та функціонування в регіоні розвинутої мережі установ ресурсної, зокрема інвестиційної, фінансової, інтелектуально-кадрової, матеріально-технічної, техніко-технологічної, інформаційно-комунікаційної та іншої підтримки суб'єктів, які займаються інноваційною діяльністю.

Ознакою повноцінності інституційного середовища інноваційної діяльності також слугує розвиненість загальної бізнес-інфраструктури, як системи, яка опосередковує комерційний бік відносин, фактично, формує ринок і інноваційної діяльності, і її результатів у формі об'єктів інтелектуальної власності та у формі інноваційної продукції (товарів, послуг), а також наявність мережі ефективно функціонуючих локальних інтегрованих структур, як правило, інноваційно-технологічних промислових кластерів. Так, на думку О. Амоші, саме кластери та інші бізнес-інтегровані структури є тією інституційною формою, яка утворює ефективно функціонуючу мікро-регіональну інноваційну систему. Іншими словами, саме кластери поєднують інтереси та забезпечують справжню співпрацю представників науки, дослідницького сектору та виробництва, а також зацікавлених інвесторів, інших стейкхолдерів.

Однак повноцінність, це лише одна сторона справи, тоді як друга – її «Якість», відповідно в сенсі ресурсного забезпечення (людський капітал, фінансові активи, технології і матеріально-технічна база) це головне його доступність (за ціною та швидкістю постачання). Відтак, важливо надати характеристику сприятливості інвестиційного клімату в регіоні, стану розвитку банківської (відсоткові ставки за кредитами, строки їх надання та цільове призначення кредитів і позик) та інших елементів регіональної фінансово-кредитної системи, наявності відповідних структур, а також диверсифікації джерел залучення венчурного капіталу, міри сформованості інтелектуально-кадрового забезпечення НДДКР (продукування інновацій для реального сектора регіональної економіки).

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Аналізування інституційного середовища інновацій може розглядатися і як похідна, і як первісна в системі методології діагностики регіонального інноваційного розвитку, оскільки ці процеси взаємопов'язані й взаємообумовлювальні, відповідно, визначають такі напрями дослідження, як інноваційно-технологічний розвиток та інноваційна активність у регіональній економіці, внесок інновацій та передових технологій у поступ і зміцнення конкурентоспроможності регіональної економіки, покращення якості життя, повноцінність та якість інституційного середовища інноваційно-технологічної діяльності. При аналізуванні зазначених аспектів застосовується поєднання найбільш раціональних методів наукового аналізу, підібраних за класифікаційними ознаками: способу і мети аналізування, характеру інформаційної бази, форми представлення результатів, міри узагальнення, бази та рівня аналізування, горизонту висновків.

Процес аналізування інституційного середовища інноваційного розвитку регіону передбачає перевірку його відповідності системі критеріїв: (1) повноцінності, (2) якості, (3) спроможності, (4) стійкості, (5) ефективності зі застосуванням розлогого спектру кількісно-якісних індикаторів – характеристик його відповідності кожному зі критеріїв.

Перспективи подальших досліджень стосуються розробки та апробації підходів до аналізування і моделювання результатів розвитку інноваційної діяльності в регіоні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Амоша О. І., Трушкіна Н. В., Шипоша В. А. Механізм формування та управління розвитком бізнес-інтегрованих структур у східних регіонах України. Економічний вісник Донбасу. 2021. № 3 (65). С. 4-23.
2. Варналій З. С., Гармашова О. П. Конкурентоспроможність національної економіки: проблеми та пріоритети інноваційного забезпечення : монографія. К. : Знання України, 2013. 387 с.
3. Васильців Т., Мульська О., Зайченко В. Розвиток трансферу інновацій і ринку інтелектуальної власності: проблеми та перспективи для підприємництва в Україні. Підприємництво і торгівля. 2022. № 34. С. 11-19. <https://doi.org/10.32782/2522-1256-2022-34-02>
4. Васильців Т., Мульська О., Зайченко В., Березівський Я. Технологічна конкурентоспроможність як результат реалізації інноваційного потенціалу та комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності підприємств: методичні аспекти аналізування. Modeling the development of the economic systems. 2022. Вип. 4. С. 63-70. <https://doi.org/10.31891/mdes/2022-6-9>
5. Геєць В. М., Семиноженко В. П. Інноваційні перспективи України : монографія. Х. : Константа, 2006. 272 с.

6. Гальчинський А., Геєць В., Кінах А., Семиноженко В. Інноваційна стратегія українських реформ. К. : Знання України, 2012. 336 с.
7. Зайченко В. В. Забезпечення технологічної конкурентоспроможності економіки: теорія, методологія, практика : монографія. Львів : Вид-во АТБ "ІНВК", 2020. 392 с.
8. Міценко Н. Г., Мульська О. П., Зайченко В. В., Лозовий Т. І. Стратегічні пріоритети державної політики реалізації потенціалу інноваційного розвитку підприємств в Україні. Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Економічні науки. 2022. Вип. 69. С. 21-29. <https://doi.org/10.36477/2522-1205-2022-69-03>
9. Шушкова Ю. В. Технологічна модернізація економіки України: теорія, методологія, практика : монографія. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2020. 398 с.
10. Покришка Д. С. Технологічна конкурентоспроможність національної економіки як чинник економічної безпеки України : дис. к.е.н. за спец. 21.04.01. К. : НІСД, 2021. 303 с.
11. Прилуцька І. Взаємодія інституційного середовища та інноваційного підприємництва в Україні. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. 2014. № 8 (161). С. 78-81.
12. Ткач А. А. Інституціональні основи ринкової інфраструктури : монографія. К. : НАН України, 2005. 378 с.

REFERENCES:

1. Amosha, O. I. Trushkina, N. V. and Shyposha, V. A. (2021), Mekhanizm formuvannya ta upravlinnia rozvytkom biznes-intehrovanykh struktur u skhidnykh rehionakh Ukrainy, Ekonomichnyy visnyk Donbasu, № 3 (65), s. 4-23.
2. Varnalij, Z. S. and Harmashova, O. P. (2013), Konkurentospromozhnist' natsional'noi ekonomiky: problemy ta priorytety innovatsijnoho zabezpechennia : monohrafiia, Znannia Ukrainy, K., 387 s.
3. Vasyli'siv T., Mul'ska O. and Zajchenko V. (2022), Rozvytok transferu innovatsij i rynku intelektual'noi vlasnosti: problemy ta perspektyvy dlia pidpriemnytstva v Ukraini, Pidpriemnytstvo i torhivlia, № 34, s. 11-19. <https://doi.org/10.32782/2522-1256-2022-34-02>
4. Vasyli'siv T., Mul'ska O., Zajchenko V. and Bereziv's'kyj Ya. (2022), Tekhnolohichna konkurentospromozhnist' iak rezul'tat realizatsii innovatsijnoho potentsialu ta komertsializatsii ob'ektiv intelektual'noi vlasnosti pidpriemstv: metodychni aspekty analizuvannya, Modeling the development of the economic systems, vyp. 4, s. 63-70. <https://doi.org/10.31891/mdes/2022-6-9>
5. Heiets' V. M. and Semynozhenko, V. P. (2006), Innovatsijni perspektyvy Ukrainy : monohrafiia, Konstanta, Kh., 272 s.
6. Hal'chyn's'kyj A., Heiets' V., Kinakh A. and Semynozhenko V. (2012), Innovatsijna stratehiia ukrains'kykh reform, Znannia Ukrainy, K., 336 s.
7. Zajchenko, V. V. (2020), Zabezpechennia tekhnolohichnoi konkurentospromozhnosti ekonomiky: teoriia, metodolohiia, praktyka : monohrafiia, Vyd-vo ATB "NNVK", L'viv, 392 s.
8. Mitsenko, N. H. Mul'ska, O. P. Zajchenko, V. V. and Lozovyy, T. I. (2022), Stratehichni priorytety derzhavnoi polityky realizatsii potentsialu innovatsijnoho rozvytku pidpriemstv v Ukraini, Visnyk L'viv's'koho torhovel'no-ekonomichnogo universytetu. Ekonomichni nauky., vyp. 69, s. 21-29. <https://doi.org/10.36477/2522-1205-2022-69-03>
9. Shushkova, Yu. V. (2020), Tekhnolohichna modernizatsiia ekonomiky Ukrainy: teoriia, metodolohiia, praktyka : monohrafiia, LNU imeni Ivana Franka, L'viv, 398 s.
10. Pokryshka, D. S. (2021), Tekhnolohichna konkurentospromozhnist' natsional'noi ekonomiky iak chynnyk ekonomichnoi bezpeky Ukrainy : dys. k.e.n. za spets. 21.04.01, NISD, K., 303 s.
11. Pryluts'ka I. (2014), Vzaiemodiia instytutijnoho seredovyscha ta innovatsijnoho pidpriemnytstva v Ukraini, Visnyk Kyivs'koho natsional'noho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Ekonomika., № 8 (161), s. 78-81.
12. Tkach, A. A. (2005), Instytutsional'ni osnovy rynkovoï infrastruktury : monohrafiia, NAN Ukrainy, K., 378 s.

CRITERIA FOR IMPROVING THE INSTITUTIONAL ENVIRONMENT OF INNOVATIVE ACTIVITIES IN THE REGIONAL ECONOMY

ВЫГОВСКИЙ Павло

State Institution «Institute of Regional Studies named after M. I. Dolishnyi of the NAS of Ukraine»

The article focuses on the aspects of regional policy for the modernization of the institutional environment of innovation activity at the meso-economic level. The purpose of the article is to substantiate the criteria for improving the institutional environment of innovation activity in the regional economy. It is concluded that the analysis of the institutional environment of innovation can be considered both as a derivative and as an initial element in the methodology of diagnosing regional innovation development. It is shown that these processes are interrelated and mutually conditioned, and accordingly determine such research directions as innovation and technological development and innovation activity in the regional economy, the contribution of innovations and advanced technologies to the progress and strengthening of the competitiveness of the regional economy, the improvement of quality of life, and the completeness and quality of the institutional environment of innovation and technological activity. It is proved that in the analysis of the mentioned aspects, a combination of the most rational methods of scientific analysis is applied, selected according to classification features: the method and purpose of analysis, the nature of the information base, the form of presentation of results, the degree of generalization, the base and level of analysis, and the horizon of conclusions. It is stated that the process of analyzing the institutional environment of regional innovation development involves verifying its compliance with a system of criteria: completeness, quality, capacity, resilience, and efficiency, using a wide range of quantitative and qualitative indicators that characterize its compliance with each of the criteria.

Keywords: innovations, innovation activity, innovation performance, regional economy, regional policy, institutional environment, criteria.